

LUND UNIVERSITY

Skriftpraktiker, diskursiva praktiker och analytisk konsekvens

Gustafsson, Anna W

Published in:
Språk och stil

2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Gustafsson, A. W. (2013). Skriftpraktiker, diskursiva praktiker och analytisk konsekvens. *Språk och stil*, 2013(23), 85-106.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Skriftpraktiker, diskursiva praktiker och analytisk konsekvens

Av ANNA W. GUSTAFSSON

Abstract

Gustafsson, Anna W., anna_w.gustafsson@nordlund.lu.se, Senior Lecturer, Centre for Languages and Literature, Lund University, Sweden: "Literacy practices, discursive practices and analytical consequences". *Språk och stil* 23, 2013, pp. 85–106.

Literacy practice and *discursive practice* are two distinct concepts, belonging to different research traditions (new literacy studies, NLS, and critical discourse analysis, CDA). This article is an effort to enlighten the discussion of these concepts by comparing the history and scope of the concepts, the research interest and the different research methods used. Exemplifying with an analysis of 18th century political debate and an analysis of a graphic profile manual from the right-wing party in Sweden from 2010, the analytical consequences of focusing on the literacy practice or the discursive practice are demonstrated.

Sometimes the assumption is made that CDA has a static concept of context and is less interested in the dynamics of practices involving texts. But the analysis of discursive practices involves analysis of the dynamic processes of meaning construction and mediation of discourse, of production, consumption and interpretation of texts as well as effects of discursive strategies. The analysis of literacy practice on the other hand is interested in dynamic processes affecting the literacy event, processes of text handling, attitudes towards and conversations about texts. There is a difference in methods as well as in research focus and the point is made that the analysis of discursive practices in CDA must necessarily involve linguistic analysis, while in NLS, linguistic analysis is complementary, not part of the analysis of literacy practices.

Keywords: literacy practice, discursive practice, context, discourse, political texts, Swedish.

1. Inledning

I denna artikel vill jag diskutera två ofta förekommande begrepp inom svensk språkvetenskaplig textforskning: *skriftpraktik* och *diskursiv praktik*. I synnerhet är jag intresserad av hur analysen av texter förhåller sig till dessa begrepp.

I den svenska förhållandevis lilla textforskningsvärlden tycks numera forskningen domineras av new literacy-inspirerade projekt och SFL (Systemic functional linguistics).¹ Den förra skriftbruksorienterade och etnografiskt inspire-

¹ SFL har berikat textanalytiska traditioner av flera slag och har använts i båda de forskningsteoretiska traditioner denna artikel tar upp.

rade forskningsinriktningen använder sig ofta av begreppet *skriftpraktik*. Men hur förhåller sig egentligen begreppet skriftpraktik till den kritiska diskursanalysens användning av begreppet *diskursiv praktik*? Där tycks råda en viss förvirring i användningen av de olika begreppen, så att de stundtals överlappar och stundtals får vaga konturer. Begreppen förekommer sällan i samma vetenskapliga texter och tillhör olika vetenskapliga traditioner, men torde trots detta inte vara oförenliga. Vilken betydelse får det om man diskuterar texter som del av en skriftpraktik eller som del av en diskursiv praktik? På vilket sätt skiljer sig egentligen forskningsintresset åt i de olika vetenskapliga traditionerna och vilken effekt får det för textanalysens frågeställningar, metoder och resultat?

Jag vill diskutera dessa frågor i relation till den politiska offentlighetens textvärld med ett par exempel från 1700-talets respektive 2000-talets politiska offentlighet.

2. Forskningsteoretisk bakgrund: kontext och praktik

Ett av de begrepp som varit uppe till diskussion de senaste åren är kontextbegreppet. Den kritiska diskursanalysen i Faircloughs tappning har ibland fått utstå kritik för ett alltför »statiskt» kontextbegrepp, där kontexten och de materiella förutsättningarna tas för givna och inte problematiseras. Detta kan innebära att kontexten behandlas som en statisk tolkningsram för texten, och att textens roll i en dynamisk process under teorietiseras. Så menar till exempel Karlsson & Strand (2012 s. 112) att det finns en tendens att textforskare, trots att de bekänner sig till en konstruktivistisk grundsyn, hanterar kontexten som något »på förhand givet». En annan kritiklinje riktar in sig på »the representationalist belief in the power of words to represent preexisting things» (Barad 2003 s. 802) och betonar i stället den diskursiva praktikens performativa karaktär – dvs. att språket inte representerar en verklighet som finns där på förhand given utan att språket, diskursen och den diskursiva praktiken är dynamiska processer som är medskapare till det vi brukar avse med kontexten. Barad intar ett »materialistiskt» förhållningssätt till språk och diskurs.² Hennes hållning kan kopplas till

² Barad, som har en bakgrund som fysiker, är dock snarast inriktad på att kritisera diskursanalysens inriktning på de språkliga manifestationerna: diskurs är det som begränsar vad som kan sägas med språket. Diskurs är materiellt – och dynamiskt: »Discourse is not what is said; it is that which constrains and enables what can be said. Discursive practices define what counts as meaningful statements. Statements are not the mere utterances of the originating consciousness of a unified subject; rather, statements and subjects emerge from a field of possibilities. This field of possibilities is not static or singular but rather is a dynamic and contingent multiplicity.» (Barad 2003 s. 819.)

en postmodern forskningstradition inom kulturteorin som inspirerats av Latour, i vilken materialitet kan ses som aktör. Hos Latour kommer detta till uttryck i Actor-network theory (ANT) som fått många efterföljare särskilt inom sociologin (se t.ex. Latour 2005). Denna tradition vänder sig emot det antropocentriska betonandet av människan som enda drivande kraft, vilket hos Barad också signaleras av att hon kallar sin teori en »posthumanistisk» teori (Barad 2003). Båda de nämnda kritiklinjerna siktar in sig på vad de uppfattar som en bristfällig förståelse för och problematisering av de dynamiska processer som språkbruk, texter och diskurser är en del av.

Hur ser det då ut inom svensk språkvetenskaplig textforskning? Kanske kan man säga att vi idag befinner oss vid en skärningspunkt där forskare säger sig vilja undersöka kontexten, men från olika utgångspunkter. Det illustreras inte minst i det Språk & Stil-nummer med tema Text som gavs ut 2012 där de flesta bidragen på olika sätt tematiserar kontexten. Holmberg diskuterar t.ex. kontextbegreppet i SFL (Holmberg 2012). Karlsson & Strand, som nämnts ovan, är inspirerade av ANT och säger sig vara intresserade just av dynamiken i texternas kontext. De intresserar sig för *mesonivån* i kontexten, dvs. *verksamheten*, och menar att det på mesonivån är lättare att få syn på texternas roll i dynamiska kontexter (Karlsson & Strand 2012 s. 112). Men mesonivån – liksom dynamiken i förhållandet mellan text och kontexter – är viktig också i såväl literacyforskning som kritisk diskursanalys. Och för att kunna reda ut på vilket sätt de olika forskningsinriktningarnas hantering av kontexten ser ut med avseende på dynamiken, tycks det helt centralt att först ägna sig åt praktikbegreppet.

Sällan ser man själva praktikbegreppet diskuterat: vad innebär det egentligen att vi talar om en *praktik*? Är det ett dynamiskt eller ett statiskt begrepp? När man försöker förstå begreppet upptäcker man snart att det har olika innebörder i olika praktikteorier. Begreppet är viktigt för sociokulturella teorier, där det ofta finns ett intresse för den vardagliga praktiken i olika praktikgemenskaper. I de forskningstraditioner som tas upp i denna artikel nämns ofta Marx praxisbegrepp, Bourdieus kulturella praktiker som befäster klassrelationer och Wengers syn på praktik som meningsskapande utifrån erfarenheter.

I marxistisk idétradition står praxis ofta för teoretiskt driven handling, social samverkan eller handling genom vilken människor kan förändra givna betingelser (se Birden 2009). Det handlar alltså om samverkan – och handling. Bourdieu har inspirerats av Marx användning av begreppet och ser praktiker som aktiviteter vilka innebär ett slags nexus där människan producerar och reproducerar samhällets kulturella, sociala och ekonomiska dimensioner (t.ex. i Bour-

dieu 1977; 1990). Wenger, slutligen, menar med praktik ungefär 'handling i en social kontext'. Denna handling kan vara såväl explicit som implicit, dvs. exempelvis språk, redskap, symboler, grundläggande världsbild och konventioner. Upplevelsen och den sociala produktionen av mening är central för Wenger (se t.ex. Wenger 1998). I en artikel om kulturteoretiska användningar av praxisbegreppet konstaterar Reckwitz att det är viktigt att klargöra vad praktiker är:

First of all, it is necessary to distinguish between 'practice' and 'practices' (in German there is the useful difference between Praxis and Praktiken). 'Practice' (Praxis) in the singular represents merely an emphatic term to describe the whole of human action (in contrast to 'theory' and mere thinking). 'Practices' in the sense of the theory of social practices, however, is something else. A 'practice' (Praktik) is a routinized type of behaviour which consists of several elements, interconnected to one other: forms of bodily activities, forms of mental activities, 'things' and their use, a background knowledge in the form of understanding, know-how, states of emotion and motivational knowledge. A practice – a way of cooking, of consuming, of working, of investigating, of taking care of oneself or of others, etc. – forms so to speak a 'block' whose existence necessarily depends on the existence and specific interconnectedness of these elements, and which cannot be reduced to any one of these single elements. (Reckwitz 2002 s. 249)

Praktikbegreppet har alltså enligt Reckwitz två olika huvud användningar. Den ena (tyskans *Praxis*) har fokus på handling (i kontrast till teori eller tänkande). Den senare (tyskans *Praktik*) står för ett visst beteende där en viss konstellation av materiella och mentala faktorer formar ett slags (återkommande) enhet och kommer att representera ett mönster som kan reproduceras. I citatet ovan beskrivs det som en skillnad i abstraktionsnivå som manifesteras i en språklig skillnad – det mer abstrakta praktikbegreppet (motsvarande praxis) böjs inte i plural.

De olika betydelserna av begreppsparet *praxis/praktik* (som inte alltid lyser igenom i bruket av orden) tycks också speglas i användningen av begreppet inom den språkvetenskapliga domänen. Låt oss som exempel se hur några literacy- och diskursforskare definierar begreppet: Gee, som är diskursanalytiker och literacyforskare, tycks luta sig mot den senare mer konkreta praktikbetydelsen och förklarar:

By a »practice» I mean a socially recognized and institutionally or culturally supported endeavour that usually involves sequencing or combining actions in certain specified ways. (Gee 2011 s. 17)

Men man kan notera att när Gee (och andra literacyforskare) diskuterar skriftpraktik (literacy practice) beskriver han praktiker som semiotiska domäner

som alla har vad han kallar en »design grammar» – dvs. en uppsättning principer eller mönster för de material i domänen (skrift, tal, artefakter, symboler, ljud, gester etc.) som kombineras för att skapa och kommunicera komplexa betydelser. Wengers praktikbegrepp (se ovan), som lägger tonvikten på upplevelsen av mening, är alltså viktigt för Gee. Men han (och andra) tycks lägga fokus på de materiella och inte på de kognitiva aspekterna av betydelskapandet (Gee 2002).

Fairclough, som är diskursanalytiker, ägnar inte praktikbegreppet någon större uppmärksamhet utan koncentrerar sig på det mer elaborerade *social* (och *diskursiv*) *praktik*. För Fairclough involverar alla sociala praktiker konstruktion och positionering av sociala identiteter. Social praktik är ett slags produktionspraktik där semiotiska resurser spelar en viktig roll (Fairclough 2000 s. 167 f.). Andra språkligt inriktade diskursforskare ger möjligen en tydligare definition av själva praktikbegreppet, såsom Young som sysslar med diskursanalytiska perspektiv på andraspråksinlärning och förklarar att han med praktik menar »the construction and reflection of social realities through actions which invoke identity, ideology, belief, and power» (Young 2008 s. 1). Här är infallsvinkeln tydligt socialkonstruktivistisk och handlar definitivt om meningsskapande, men de materiella aspekterna av praktikbegreppet är inte uttalade. Den mer abstrakta definitionen av praktikbegreppet i Reckwitz version och Marx praxis-begrepp verkar ligga närmare till hands för Young.

Om man bara snabbt tittar på dessa tre varianter: Gee, Fairclough och Young, så ser man tydligt vilken glidning det finns i praktikbegreppet. Men man ser också en viss skillnad i kunskapsintresse. Om man lite orättvist rycker dessa forskares definitioner av praktikbegreppet ur sitt sammanhang så skulle man summariskt kunna säga att om vi vill studera en politisk debattpraktik så är analysen av praktiken för Gee en beskrivning av den semiotiska domänen och dess design grammar: vilka symboler, artefakter, skrifttyper, taltyper, ljud etc. som kan kombineras för att förmedla politiska betydelser i ett visst sammanhang. För Fairclough innebär en analys av (den diskursiva) praktiken en analys av de artikulationer (texter, samtal etc.) där sociala identiteter produceras och positioneras. Också för Young innebär en beskrivning av praktiken en beskrivning av själva meningsskapandet: hur sociala verkligheter skapas och reflekteras i handlingar som har konsekvenser för identitet, makt, ideologi etc.

En försiktig slutsats av det ovan sagda är att begreppen *skriptpraktik* respektive *diskursiv praktik* åtminstone delvis använder sig av olika praktikbegrepp, vilket speglar en skillnad i kunskapsintresse för de forskningstraditioner i vilka

begreppen förekommer. Vilka konsekvenser för analysen detta får ska vi nu skärskåda närmare.

3. Skriftpraktik

Skriftpraktik är en översättning av engelskans *literacy practice*. Begreppet används företrädesvis inom literacyforskning och sociolingvistik. Låt oss här uppehålla oss vid hur begreppet används inom den forskningsinriktning som kallas *New Literacy Studies*. Denna inriktning innebär en sociokulturell syn på skriftbruk som fick sitt genombrott inom svensk textforskning i och med Karlsson 2002. Denna skriftkulturforskning intresserar sig för skriftsystem, skriftbruk och människors sätt att samhandla direkt eller indirekt genom skrift.

För begreppet *literacy practice* brukar man ofta hänvisa till Barton (eller Barton & Hamilton) som definierar denna praktik som »common patterns in using reading and writing in a particular situation» (Barton 2007 s. 36; jfr citatet av Gee ovan, se även Barton & Hamilton 2000). Genom att studera enstaka skrifthändelser (deltagare, situationer, artefakter och aktiviteter) kan man nå fram till en förståelse av skriftpraktikerna. Begreppet skrifthändelse (*literacy event*) innebar i sin tidigaste definition (Heath 1983 s. 386) *samtal om texter*. Men med tiden har begreppet kommit att breddas inom literacy-forskningen och således kommit att betyda händelser som involverar texter, där texter kan vara helt centrala eller mer perifera, där de har ett symboliskt värde eller bara är föremål för samtal (Barton 2001 s. 99). I begreppet *skriftpraktik* ingår dock inte bara mönster av skrifthändelser, som man kan tro av det nyss sagda, utan också attityder, hållningar, känslor och sociala omständigheter. Det kan handla om människors uppfattningar om skriftkulturer, om deras sätt att samtala om läsning och skrivande och mönster i deras eget skriftbruk. Detta forskningsintresse innebär också att undersökningarna av skriftpraktiker oftast är *etnografiska*.

De senaste åren har en ström av avhandlingar inom svensk språkvetenskaplig forskning använt sig av ett skriftkulturperspektiv. Som exempel kan nämnas Greggas Bäckström (2011) som har undersökt Närpesungdomars skriftpraktiker och gjort ett slags kartläggning av sms-ande på dialekt. Kronholm-Cederberg (2009) har undersökt skolans responskultur som skriftpraktik och fokuserar på hur mönster av återkommande skrifthändelser etablerar skriftpraktiker. Blücker (2010) inleder sin avhandling om det juridiska språket med orden:

»Det sätt att använda det skrivna ordet som utvecklas i ett avgränsat sammanhang kan kallas för en skriftpraktik». Westman (2009) undersöker skriftpraktiker i gymnasieskolan. Inom New Literacy-forskningen är det ofta i ett inlärningsperspektiv man diskuterar begreppet *skriftpraktik* och det förekommer ofta i undersökningar av ungdomars eller skolors språk- eller skriftbruk (vilket syns i uppräknigen av exempel ovan).

Ibland slås man av att undersökningar av skriftpraktiker snarast tycks vara ett slags undersökningar av vissa aspekter av det man inom språkvetenskaplig textforskning brukat kalla kontexten (se till exempel Svensson & Karlsson som i sin inledning till *Språk & Stils* textteoretiska nummer sorterar in New Literacy Studies bland inriktningar »med fokus på texters kontext»; 2012 s. 16). I dessa fall handlar det dock inte om *en* texts kontext, utan om ett visst sammanhangs textbruk, vilket vi ska återvända till senare.

Undersökningar av skriftpraktiker har för det mesta intresserat sig för helt moderna praktiker som går att följa i fältstudier och där levande personer går att intervjua. Det finns dock försök också att undersöka äldre tiders skriftpraktiker. Här omöjliggörs ju användandet av etnografiska fältstudier, inspelningar av samtal etc. Man blir tvungen att förhålla sig till texter som källor till kunskap om skrifthändelser och får arbeta som en historiker med medvetenhet om den begränsning det innebär (se t.ex. Falk 2011, där kommunikationsetnografiska modeller som används inom literacyforskning används på ett historiskt material).

Låt oss kort stanna upp och med ett praktiskt exempel diskutera hur en analys av en skriftpraktik kan se ut. Här, liksom nedan, kommer jag att utgå ifrån analysen av politiska pamfletter under vår första tryckfrihetsperiod 1766–1772 (se Gustafsson 2009) för att diskutera hur politisk debatt i pamfletter kan beskrivas såsom en *skriftpraktik*. Om man gör en sådan analys, vilka kunskapsintressen har man då? Man är alltså intresserad av mönster för läsande och skrivande i den politiska debatten och man är intresserad av hållningar och attityder till skrivandet. Analysen handlar om skriftpraktiken *politisk debatt i pamflettform*. Och eftersom det handlar om historiska förhållanden och man inte kan studera skriftpraktiken med hjälp av etnografiska metoder, får man hitta andra sätt.

I Gustafsson 2009 görs ett försök att få syn på skriftpraktiken *politisk debatt i pamflettform* genom att studera texterna och hur dessa omtalade debatten i sig själv, genom att studera sekundärkällor, genom att studera rättegångshandlingar och lagar (men begreppet *skriftpraktik* används inte, utan undersökningen ses som en del i uppgiften att förstå den diskursiva praktiken). Det finns

en hel del man kan förstå av debattens skriftpraktik med sådana metoder, även om man inte kan iaktta den och få syn på sådant man kan observera med etnografiska metoder som fältstudier och intervjuer.

Litteratursociologen Bennich-Björkman har studerat tryckarnas, förläggarnas och bokhandlarnas verksamhet under denna period (Bennich-Björkman 2003). Dessa låg alla mycket nära varandra i Gamla Stan. Debatten kunde gå fort: man läste en pamflett, kanske bland vänner, kanske efter att ha köpt den på en boklåda, kanske efter att ha fått den gratis eller efter att ha hittat den kvarglömd på något kaffehus (jfr Gustafsson 2009 s. 30). Kanske diskuterade man den först på kaffehuset, gick hem och skrev ett svar, och gick sedan upp nästa dag till tryckeriet med svaret och fick det upptryckt för försäljning – inte sällan hade tryckeriet och bokhandeln samma ägare. Pamfletterna, skrifterna, var upptryckta i kvartoformat och skrivna i frakturstil. Några bilder fanns inte. Något annat som framkommer i analysen av textbruket och attityderna till texterna är att man hade en stark tilltro till den politiska debattens kraft och ibland nästan verkade se det som sin medborgerliga plikt att skriva svars skrifter. I andra fall framkommer det att texterna sågs som farliga, potentiellt störande för samhällsordningen (se Gustafsson s. 166 ff.). Man diskuterade hur en skrift skulle vara skriven, vad som var idealiskt, var gränserna skulle gå. Man diskuterade dock sällan den yttre formen. Pamflettformen var den prototypiska formen för debatt och ännu skedde nästan ingen debatt i tidningar. En hel del debatt verkade dock ske muntligt, mellan likar på kaffehusen etc. Och deltagarna i debatten, på kaféerna och i skrifterna, var tjänstemän och politiker, en bildad elit i 1700-talets nyvunna tryckfrihet.

En analys av skriftpraktiken skulle kanske stanna vid den typen av iakttagelser. Men kanske skulle man också ha en annan agenda. Prinsloo & Baynham (2008) som försöker staka ut nya vägar för literacyforskningen, tar ett helhetsgrepp om denna och förklarar:

At an epistemological level, the concept of literacy as a social practice provides the frame for an analysis of meaning making. [...] Typically researchers have observed or recorded particular literacy events at their site of research and then tried to understand the wider discursive framings and social practices that cause such events to take their particular form and shape. »Literacy events» have thus provided the empirical units of analysis in the study of literacy, whereas »literacy practices» have provided an analytical frame that includes both activities and conceptualisations of reading and writing. (Prinsloo and Baynham 2008 s. 3)

Det är ett långt men ganska talande citat. Literacyforskare har alltså undersökt skrifthändelser och försökt förstå de diskursiva ramar och sociala praktiker

som påverkat dessa skrifthändelser. Medan skrifthändelserna i snäv mening (i exemplet ovan samtalen om pamfletter och hanteringen av dem – skrivandet, läsandet, tryckandet etc.) är de empiriska analysenheterna så är skriptpraktiken en abstraktion, en generalisering av de enskilda skrifthändelserna, men också en analytisk ram (jfr Bartons synsätt som refereras i inledningen av detta avsnitt ovan). I analysen av skriptpraktiken tillkommer alltså analyser av sociala praktiker, maktrelationer och diskursiva ramar som påverkar dessa skrifthändelser (såsom tryckfrihetsdebatt och tryckfrihetsrättegångar). Kunskapsintresset för denna analys av diskursiva ramar och sociala praktiker är *hur dessa leder till att skrifthändelserna kommer att se ut som de gör*.

Men hur skiljer sig då skriftkulturforskningens begrepp *skriptpraktik* från den kritiska diskursanalysens *diskursiva praktik*? Och hur skiljer sig kunskapsintresset?

4. Diskursiv praktik

Innan vi går in på den kritiska diskursanalysens behandling av den diskursiva praktiken kan det vara bra att förklara hur begreppet *diskurs* används här. Inte sällan används diskursbegreppet såväl internationellt som nationellt i den mer förenklade betydelsen »sätt att tala och skriva inom ett visst område». Men den kritiska diskursanalysen grundar sitt diskursbegrepp på Foucault, vars diskursbegrepp handlar om hur världen eller verkligheten kategoriseras inom olika områden. Vad diskursanalysen vill komma åt är »något som inte är språkligt, utan ligger mellan språket och tanken och mellan orden och tingen – närmast den grundläggande (tanke)ordning som är en förutsättning för vetandet (inom vissa områden, under en viss epok)» (Englund & Svensson 2003 s. 74 f.). Ett av de viktigaste kunskapsintressena för kritisk diskursanalys är hur dominans- och maktrelationer manifesteras och förhandlas i diskursen och realiseras i språket. (Men forskningsinriktningen är mycket heterogen, och alla studier har inte ett lika uttalat maktperspektiv; jfr Wodak & Meyer 2009 s. 10.)

Diskurs skulle alltså kunna beskrivas som ett slags »förspråkligt» eller »överspråkligt» begrepp och med den uttydningen av begreppet ligger det nära kognitiva teorier. Så har också på senare år kognitiva teorier kommit att bli viktiga för den kritiska diskursanalysen (se Wodak & Meyer 2009 s. 13 ff.). Men diskursen kan bara undersökas i sin språkligt (och visuellt) realiserade form: i tal, text, bilder och symboler.

Studier som använder sig av begreppet *diskursiv praktik* är inte alls lika vanliga i svensk språkvetenskaplig textforskning. Annorlunda förhåller det sig om man letar internationellt. Och om man ofta stöter på Barton och Hamilton när man läser om skriftpraktik, så är det Fairclough man möter när man läser om diskursiv praktik. (Begreppet *diskursiv praktik* används också hos Foucault, men det tycks där snarare avse ett mer abstrakt system av regler än den faktiska praktiken.) Inte minst stöter man på Faircloughs boxmodell av diskursanalysens tre dimensioner (1992 s. 73 resp. 1995 s. 59).³

Faircloughs ofta återgivna boxmodell för analys av diskurser innebär att man gör analysen utifrån tre dimensioner. Modellen brukar ibland beskrivas som en modell för textanalys, där texten är i centrum och det finns två lager kontext runt denna text (se t.ex. Karlsson & Strand 2012 s. 129; jfr Lind Pallicki 2010 s. 35, som väljer att tala om kontexter i stället för diskursiv praktik, se även Gustafsson 2009 och Bergh Nestlog 2012 som ger en mer nyanserad bild av vad Fairclough menar med den diskursiva praktiken). Men modellen är avsedd att vara en modell för *diskursanalys* (vilket skiljer sig från *textanalys*) och illustrerar alltså tre olika dimensioner av denna analys. Man analyserar *diskurs som text* (boxen i mitten). Det handlar om lingvistiska drag, ordval, grammatik, kohesion och textstruktur. Den andra dimensionen man analyserar är *diskurs som diskursiv praktik*. Då är man intresserad av hur diskurser produceras, distribueras och konsumeras i ett samhälle. En analys av den diskursiva praktiken handlar om att problematisera, dekonstruera och förstå vilka olika slags producenter och författare som ligger bakom texterna, hur olika sociala kontexter ger olika slags textkonsumtion och olika tolkningar, vilka effekter texter får i olika kontexter och hur de distribueras (här kan man också notera att samtal räknas som text hos Fairclough). Men till analysen av den diskursiva praktiken hör också hur tolkningar underbyggs, uppstår och begränsas av medlemmarna i en tolkningsgemenskap: normer, konventioner etc. Hos Fairclough, Wodak och andra kritiska diskursanalytiker (till skillnad från till exempel diskursteoretikerna LaClau & Mouffe) formuleras detta explicit som en empirisk analys av konkreta språkliga handlingar av olika slag (se Egan Sjölander 2011). Och när man närmar sig diskurs som diskursiv praktik är man särskilt intresserad av analyser av språkhandlingar, strategier, koherens och interdiskursivitet (eller intertextualitet) – aspekter *i texten som länkar till kontexten*. Den diskursiva praktiken får en utförlig beskrivning hos Fairclough (2010) där han skriver:

³ Man kan här konstatera att Fairclough skiftar mellan att använda begreppet »discursive practice» (1992) och »discourse practice» (1995) utan något märkbar betydelskillnad.

The analysis of discourse practice is concerned with sociocognitive [...] aspects of text production and interpretation, as opposed to social-institutional aspects [...]. Analysis involves both the detailed moment-by-moment explication of how participants produce and interpret texts, which conversation analysis and pragmatics excel at, and analysis which focuses upon the relationship of the discursive event to the order of discourse, and upon the question of which discursive practices are being drawn upon and in what combinations. (Fairclough 2010 s. 94 f.)

Den tredje dimensionen av analysen är att se *diskurs som social praktik*; då analyserar man ideologiska effekter och hegemoniska processer i diskursen. Det handlar om hur diskurser representeras, rekontextualiseras och skapar nya diskursordningar (eller konserverar de gamla) i ett samhälle. Fairclough förklarar att boxmodellen är ett försök att föra ihop tre distinkta analytiska traditioner: 1) den lingvistiska, textanalytiska näranalysen av texten, 2) den makrosociologiska traditionen att analysera social praktik i relation till sociala strukturer, 3) den mikrosociologiska traditionen att se social praktik som något människor kan producera aktivt (konstruera) och skapa mening av aktivt på basis av gemensamma föreställningar och procedurer. Det tycks mig som om den polemiserande hållningen inför boxmodellen – att den behandlar kontext som något statiskt relativt texten – inte har med Faircloughs beskrivning av modellen att göra, utan snarare handlar om hur modellen har tillämpats i konkreta analyser och också om det faktum att diskursanalys ofta begränsats till att beteckna analyser av enskilda texter i stället för analyser av diskursers språkliga realisering.

Låt oss nu koncentrera oss på den diskursiva praktiken. I kritisk diskursanalys (CDA) analyserar man alltså diskursen, som jag här väljer att enkelt beskriva som *det sätt man kategoriserar och förstår verkligheten*, såsom den kommer till uttryck i text och tal. Diskurs handlar alltså ytterst om meningsproduktion och en analys av diskursiv praktik befattar sig med både produktions- och konsumtionssidan. Analysen sker i en dialektisk rörelse mellan (olika nivåer i) det som brukar beskrivas som texternas kontext och själva texterna. Fairclough förklarar också – i samband med att han tar upp den diskursiva praktiken – att vi som analytiker måste försöka förstå hur medlemmarna själva i en viss gemenskap konstruerar sina världar (Fairclough 1992 s. 71 ff.). Detta innebär att han är intresserad av sociokognitiva processer när han analyserar den diskursiva praktiken, men det tycks också öppna för ett etnografiskt perspektiv och etnografiska metoder. Sådana metoder betonas dock starkare av Wodak, som i sin diskurshistoriska metod använder sig av en eklektisk modell där de metoder som tillämpas är styrda av forskningsfrå-

gan och där gärna flera olika metoder trianguleras mot varandra (se Reisgl & Wodak 2009). Wodak & Meyer (2009 s. 28) betonar också vikten av hermeneutiska metoder: »CDA places its methodology in the hermeneutic rather than in the analytical-deductive tradition».

CDA har från literacyforskningshåll fått en del kritik för ett alltför statistiskt kontextbegrepp (se ovan). Men kritiken är knappast rättvis: analysen av den diskursiva praktiken kretsar kring processer som rör *meningsskapande*, kring hur vi genom text och tal ständigt definierar, kategoriserar och försöker förmedla eller konstruera betydelser. Detta gör vi medvetet eller omedvetet. Diskursanalysen vill visa med vilka språkliga redskap detta ständiga konstruerande och meningsskapande sker och vilka effekter det får.

Efter denna teoretiska bakgrund är det dags att titta på vad en analys av 1700-talspamfletterna innebär om man tittar på den diskursiva praktiken. På samma sätt som i analysen av skriftpraktiken ovan, måste man förlita sig på historikerns metoder när man undersöker trehundra år gamla diskursiva praktiker. Om man vill undersöka *politiska pamfletter som del av en diskursiv praktik* blir det alltså viktigt att se dem som texter som produceras och konsumeras på ett visst sätt i en viss kontext. Här vet vi till exempel att författarna oftast var anonyma, att de ibland skrev texter (som pamfletter eller inlägg i tidskrifter) på uppdrag och ibland på eget initiativ. Det blir också viktigt att se hur pamfletterna lästes och tolkades och hur det påverkade läsarna. För att kunna göra en sådan analys krävs en *förståelse av hur texten är uppbyggd och vad den vill säga*. En analys av själva texten är alltså central för att förstå denna aspekt av den diskursiva praktiken. Detta skiljer sig från en skriftbruksanalys, där textens innehåll och struktur i själva verket är sekundära och det som i relation till texter oftast brukar betraktas som kontextuella faktorer är det primära.

Hur texterna uppfattades av och påverkade läsarna är en svår fråga när man studerar ett historiskt material, men i analysen av textkedjor kan man se reaktioner på texterna, och i sekundärkällor som andra politiska texter och rättegångsprotokoll kan man se attityder till debatten (se Gustafsson 2009 s. 38). Hur texterna distribuerades är en annan viktig fråga, dvs. hur de spreds, men också hur de kom att citeras och transformeras (och hur diskursen i och med detta också kom att konsumeras och reproduceras).

Texterna under denna period var mycket varierande till sin utformning. Bristen på debattvana gjorde att man lånade av andra textmönster för att föra fram sina ståndpunkter (Gustafsson 2009 s. 37). Detta är ett exempel på *interdiskursivitet*, som är ett centralt begrepp i Faircloughs beskrivning av analysen av den

diskursiva praktiken.⁴ Vilka mönster man lånade, brevform, avhandlingar, återgivna samtal eller resonerande framställningar, hade naturligtvis också betydelse för vilka läsarter läsarna tillämpade. Ett »brev» lästes som något som man förväntas svara på, och genererade många »svar» – det gör att den manifesta intertextualiteten ofta är mycket påtaglig.

I analysen av den diskursiva praktiken blir *de diskursiva strategierna* centrala, dvs. språkliga strategier för att förmedla diskursen (dvs. kategoriseringen och förståelsen av verkligheten). Funktionellt sett fördelar sig pamfletterna på två tydliga huvudtyper: *förslag* och *angrepp*. Dessa präglas sinsemellan av olika debattstrategier, olika sätt att relatera till omvärlden (för utförligare resonemang om detta se Gustafsson 2009). I förslagen framställdes rationella syften och mål med slagordsmässiga formuleringar som *allmänt väl*, *stabila lagar* etc. Många av förslagen var utredande texter och använde rationaliseringsstrategier som orsaksresonemang och tabeller för att stärka sin sak. I angreppen utgick man oftare från *axiom* (dvs. att slå fast hur verkligheten är och bör vara). Angreppen hade förstås fler strategier för att delegitimera en motståndare eller en annan uppfattning, men också i förslagen förekom negativ värdering av sociala och samhällliga praktiker som ett slags positionering i debatten. I analysen av diskursiva strategier kan man också se hur man med intertextuella referenser kunde ge en viss uppfattning *legitimitet* och hur man även med olika typer av rationaliserings- och moraliseringsstrategier kunde legitimera den världsbild man förde fram. Det är funktioner som är centrala i politisk diskurs. Under denna första tryckfrihetstid fanns vidare många *implicita strategier*, såsom ironi och fiktiva framställningssätt. Det har förmodligen att göra både med reellt upplevd osäkerhet om möjliga konsekvenser av alltför öppen kritik och med konventioner för skrivande som uppstått under århundraden av censur.

Vad jag velat illustrera med den här summariska genomgången av diskursiva strategier av intresse att undersöka, är att en analys av den diskursiva praktiken med nödvändighet innebär analyser också av textutformningen, av språkliga strategier och av attityder och reaktioner på sådana drag. Och detta är inte nödvändigt vid en analys av skriptpraktiken, eftersom kunskapsintresset är ett annat.

Det tycks dock finnas många likheter mellan literacyforskningens begrepp *skriptpraktik* och CDA-forskningens begrepp *diskursiv praktik*; kanske man

⁴ Fairclough använder sig såväl av Bakhtins begrepp *interdiskursivitet* som av Kristevas *intertextualitet*. Analysen av diskursiv praktik innehåller alltså såväl förklaringar av hur deltagarna i en diskursiv händelse tolkar och producerar texter som analyser av interdiskursivitet, som skulle kunna beskrivas som det sätt diskursiva händelser relaterar till diskursordningar (Titscher m.fl. 2000 s. 150).

kan säga att skriftpraktiken är en del av den diskursiva praktiken, eller åtminstone att en analys av skriftpraktiken är en nödvändig förutsättning för att kunna analysera hur texter och samtal i denna praktik *medierar* en viss bild av verkligheten. Texterna medierar mening, men det är lika mycket vi språkbrukare som konstruerar mening i texterna. Den kritiska diskursanalysens kunskapsintresse vid analysen av den diskursiva praktiken ligger alltså primärt där: i kategoriserandet, i meningsskapandet och meningskonstruerandet. Och för att komma åt detta meningsskapande används inom kritisk diskursanalys ofta en kombination av metoder: textanalyser såväl som etnografiska metoder.

5. Analysexempel: Nya moderaternas grafiska profil

I diskussionen av begreppen *skriftpraktik* och *diskursiv praktik* ovan har jag diskuterat vilka konsekvenser valet av perspektiv ger för den konkreta analysen av historiska politiska texter. Men hur ser det ut om man analyserar ett modernt material? Hur kan skriftpraktiken och den diskursiva praktiken för moderna politiska texter undersökas?

Jag vill inleda med att konstatera att det finns mycket lite svensk språkvetenskaplig forskning om politisk debatt idag. Den politiska debattens textvärld lämnas ofta över till retorikämnet, till medievetenskapliga ämnen eller till statsvetare som studerar opinionsbildning.⁵ Här vill jag diskutera skriftens, texternas och språkets betydelse i dagens politiska debatt med ett konkret analys-exempel och återknyta till de analytiska konsekvenserna av att välja att fokusera på skriftpraktiken eller på den diskursiva praktiken. Jag vill diskutera detta med den lilla texten Nya moderaternas grafiska profil som utgångspunkt, en text som gavs ut 2006, som var avsedd för internt bruk och som kunde laddas ner i pdf-version från Moderaternas hemsida (och som 2010 byttes ut mot en ny version). Texten är visserligen ingen politisk debattskrift, som de historiska exemplen var, men trots detta är det en mycket intressant text att studera om man är intresserad av förutsättningarna för dagens politiska debatt.

⁵ Samtidigt har mycket hänt med den politiska debatten som behöver kartläggas. Fairclough talar om *marketization* för det som händer när marknads- och pr-tänkande tränger in i myndigheters och politikens verklighetsbild, i diskursen och i språket. Politikens *medialisering* uppmärksammades redan av Demokratiutredningen i en särskild skrift som kom ut 1999. Där fanns inte någon språkvetare med i forskargruppen (däremot medievetare av olika slag).

nya moderaterna

En guide till nya moderaternas utseende.

Bild 1. Framsidan: Inte bara det grafiska formges i denna skrift, utan också människorna och deras framtoning.

Vad är en grafisk profil? Jo, det är en text som hör hemma i en genre som reglerar skriften grafiskt: enhetlighet, intryck, estetik etc. Det är en typ av genre som inte alls fanns på 1700-talet men som kan sägas vara typisk för ett medialiserat samhälle där det finns politiska strateger som arbetar retoriskt och »diskursivt», där själva förmedlingen av en viss verklighetsbild är något man är medveten om och arbetar aktivt med. I debatten finns nu ett varumärkestänkande, som inte alls var formaliserat på 1700-talet, då partier ännu betraktades med viss skepsis. Det finns också en medvetenhet om det visuella uttryckets betydelse, kunskaper från reklamen om vad som slår, vad som stannar kvar, vad folk minns etc.

En grafisk profil brukar vanligen bestå av en samling loggor, typsnitt och färgkoder för att allt material för en viss myndighet, ett visst företag etc. ska vara enhetligt och signalera varumärket. Det som är speciellt med nya moderaternas grafiska profil från 2006 är att den reglerar mycket mer än så. Den reglerar också personbilder, kläder och tal – dvs. på sätt och vis reglerar den en *grafisk formgivning också av människorna* (jfr bild 1 ovan).⁶

Profilen reglerar alltså estetiken och intrycket av politikerna, med konkreta råd om hur man ska titta in i kameran, vilka kläder man ska ha på sig etc. Den reglerar också språkbruket – men det handlar inte om huruvida orden är estetiska eller inte, utan om att skapa rätt associationer, att reglera en diskurs, att formge och göra språket och associationerna attraktiva. Man säger sig uttryckligen vilja nå ut till vanligt folk så att alla förstår (nästan i ett slags ambition att skriva lättläst): »Och målet för de nya moderaternas politik är resultatet för människorna, inte sakfrågorna i sig. Därför pratar de nya moderaterna så att

⁶ Trots innehållet kom den första utgåvan av profilen att passera förhållandevis obemärkt, förutom i sociala medier där den kom att uppmärksammas ett par år efter att den tryckts. När 2010 års variant kom ut fick den däremot stort medialt utrymme för sitt okonventionella innehåll.

Ord som de nya moderaterna använder:	
	
Förbättra	inte förändra
Undersköterska	inte offentliganställd
Det ska löna sig att arbeta	inte sänka ersättningsnivån
Fler människor i arbete	inte tillväxt
De som tjänar minst	inte låginkomsttagare
Mångfald	inte privatisering
Människor får bestämma själva	inte välja själva
Enskilda företag eller enskilda aktörer	inte privata företag
Nya jobb	inte riktiga jobb
Människor som saknar jobb	inte arbetslösa
Människor	inte individer eller medborgare
Utanförskap	inte segregation

Bild 2. Lista på rekommenderade ord.

alla förstår och med en empatisk ton». Man fortsätter med att förklara att man inte ska använda »politiska [sic!], tekniska eller utslitna ord» och att man ska förklara »vad politiken får för effekt för just dig». När bloggskribenter och sociala medier ett par år senare slog klorna i den grafiska profilen var listan på ord man fick använda och ord man skulle undvika det som väckte störst uppmärksamhet (se bild 2).

I listan syns tydligt att man försöker undvika ett politiserat språkbruk (*tillväxt, låginkomsttagare, privatisering, privata företag, arbetslösa, segregation*) och i stället använda ett språk som inte ger associationer till gamla cementerade motsättningar mellan höger- och vänsterpolitik. Under denna period började man också marknadsföra sig som »det nya arbetarpartiet» och siktade in sig på att vinna socialdemokratiska väljare (vilket man också i viss utsträckning lyckades med).

Nya moderaternas grafiska profil hade också funktionen att reglera muntliga medieframträdanden; det nya i nya moderaternas grafiska profil skulle kanske också kunna beskrivas som en framgångsrik anpassning till nya medier och nya modus. Man skriver till exempel om fotografierna:

Vårt bildmanér är framtaget för att skapa en dokumentär känsla och människan är mittpunkten för bilderna. Det är människan som man ska komma nära, förstå och relatera till. Personen på bilderna ska skapa stark kontakt med mottagaren genom att titta rakt in i kameran med ett uttryck som berör.

Vikten av de yttre attributen kommer till synes också i normeringen av klädseeln: »Därför bör kläderna vara vardagliga; vi lämnar slips och pärlhalsband hemma.»

Vi har alltså att göra med en text i en genre som vanligen brukar reglera själva texterna, den grafiska framställningen i typsnitt, teckenstorlek och färg, alltså själva skrifterna i skriftpraktiken. Men i själva verket används denna skrift här för att reglera också aspekter av den diskursiva praktiken, ordval som ger rätt associationer och framträdanden som förmedlar rätt känslor.

Beroende på om man ska analysera Nya moderaternas grafiska profil som en text i en skrifthändelse som är del av en skriftpraktik eller som en text som förmedlar en diskurs i en diskursiv praktik, så ger det valda perspektivet vissa effekter för frågeställningar, metod och resultat.

Låt oss börja med skriftpraktiken. En analys av skriftpraktiken brukar normalt sett utgå ifrån skrifthändelser som kan generaliseras till en skriftpraktik. Och skrifthändelsen där *den grafiska profilen* har en central eller symbolisk betydelse är kanske en del av en praktik som handlar om hur man använder, talar om och förstår *interna styrdokument*. Eller kanske snarare en skriftpraktik som handlar om all text- och språkanvändning inom och av partiet (men det blir en oöverskådligt stor skriftpraktik). En analys av denna skrifthändelse skulle inte utgå ifrån *en* enskild text, som i det här hypotetiska fallet, och man är heller inte primärt intresserad av textens inomspråkliga egenskaper. Analysen skulle utgå ifrån flera olika skrifthändelser som tillsammans bygger upp en skriftpraktik.

Om man begränsar sig till den interna användningen av denna och liknande texter kan man ställa frågor som: Hur används den grafiska profilen i den skrifthändelse den är en del av? I vilket sammanhang tas den fram? Vem är producenten? Vem står för idéerna? Vem skriver den? Vem läser den? Vilket symboliskt värde har den? Vilka semiotiska resurser tar den i anspråk? Skapar den intern sammanhållning, finns det motstånd i gruppen mot att använda den och hur mycket låter man sig styras av ett sådant dokument? I analysen är man särskilt intresserad av hur man talar om, förhåller sig till och hanterar detta slags texter. För att kunna undersöka denna skrifthändelse som del av en skriftpraktik hade man behövt göra en fältstudie, göra intervjuer med människor i olika skeden av textens produktion och användning och tillämpa kommunikations-etnografiska metoder för att försöka förstå den skriftpraktik som texten är en

del av. Studier av kontexten för skrifthändelserna, av den sociala praktik och de diskursiva ramar som gör att skrifthändelserna kommer att se ut som de gör, är viktiga. För att förstå skriftpraktiken behöver man däremot inte göra språkliga textanalyser.

Men den grafiska profilen är särskilt intressant därför att den speglar ett medvetet arbete med utformning av inte bara grafisk formgivning utan *också* av diskursen. Den grafiska profilen är en återspeglning av skriftens betydelse, men också återspeglning av diskursens betydelse. Marknadsföringstänkandet, som nu präglar hela den politiska debatten på ett sätt som var helt främmande för 1760-talets skribenter, har lett till medvetet komponerade budskap där alla modaliteter används för att övertyga.

För att se den grafiska profilen som del av en skrifthändelse och dess betydelse i en skriftpraktik, behöver en etnografisk analys göras och man behöver komplettera med en analys av de diskursiva ramar och den sociala praktik som denna skrifthändelse är en del av. Men för att se hur den grafiska profilen fått en ny funktion och nu också fungerar som ett »diskursivt styrdokument» behöver *dessutom* en analys av textinnehållet och dess effekter göras, av intertextualiteten, språkhandlingarna, mottagandet och tolkningen. Här kanske man skulle ställa frågor som: Vilka domäner hämtar man sina »nya» ord från? I vilka domäner hör de »gamla» orden hemma – finns det någon manifest intertextualitet? Vilka är processerna som styr tolkningen? Vilka strategier och språkhandlingar används i dokumentet? Och på vilket sätt konsumeras en sådan text, dvs. hur tolkas den och vilket inflytande får den egentligen? Hur rekontextualiseras innehållet?

Inte heller i en diskursanalytisk studie är texten i sig själv fokus för studien, utan diskursen. Den grafiska profilen skulle då förmodligen studeras som ett led i att studera till exempel medialiseringen och marknadsföringstänkandet inom politiken och dess effekter. Det hade kunnat vara en studie inom flera olika institutioner och ämnen, varav språkvetenskaplig textforskning skulle kunna vara en: de språkliga strategierna för att manipulera, för att övertyga, locka och framställa verkligheten som man vill att den ska bli förstådd, kan en språkvetare studera med en helt annan näranalytisk språklig kompetens än medievetare eller statsvetare.

6. Avslutande diskussion

I den här artikeln har jag jämfört päron och äpplen. Men framför allt har jag försökt visa hur de skiljer sig åt, för i de vetenskapliga positioneringsdebatterna

blandas fruktsorterna ofta samman. Kritisk diskursanalys och literacyforskning har olika kunskapsintressen, vilket ger olika frågeställningar, till viss del olika metoder och också olika slags svar. Båda är de intresserade av att fånga processer – men olika slags processer. När kritisk diskursanalys får kritik för att ha en alltför statisk syn på kontexten beror det sannolikt på att kontext är ett relativt begrepp och används i relation till *texten*, som är studieobjektet. Kontext blir då oftast en beskrivning av den situation som råder vid en viss kommunikativ händelse eller styr eller påverkar tillkomst och tolkning av en specifik text. Men en undersökning av den diskursiva praktiken är – eller bör vara – en undersökning av en i högsta grad dynamisk process, även om både begreppen kontext och diskursiv praktik ibland i faktiska analyser kommit att behandlas som statiska konstruktioner.

Kontext, i betydelsen *med text*, kan alltså inte vara objekt för en studie i sig själv – i det ögonblick kontexten blir studieobjekt upphör den att vara kontext. Så även om man i vissa forskningsinriktningar såsom etnografisk skriftbruksforskning eller verksamhetsteoretiskt inspirerade studier har flyttat fokus »från texten till kontexten», som Svensson & Karlsson konstaterar (Svensson & Karlsson 2012 s. 17), så är det då inte längre en kontext man studerar, utan en situation, en praktik, en process, där texter är aktörer, deltagare eller objekt. Och för den situationen, praktiken, processen, finns det andra förhållanden som ligger utanför, och som i överförd mening blir den situationens *kontext*. Kontext är ett undflyende begrepp, som lättast fångas i statiska ögonblicksbeskrivningar, och bildar en förståelseram för studien. Är man intresserad av en skriftpraktik eller en diskursiv praktik är man inte intresserad av kontexten, utan av praktiken i sig – som process – och de enskilda händelserna som involverar texter (skrifthändelser eller diskursiva händelser) är instanser av denna praktik.

Jag har diskuterat två olika teoretiska begrepp och i förlängningen två olika analysingångar. Jag har diskuterat de ramar dessa begrepp förekommer i, vilka forskningsfrågor man brukar ställa när man använder dessa begrepp, vilka metoder man brukar använda och vilket slags kunskap man är ute efter. En enkel uppställning skulle kunna se ur såhär:

Skriftpraktik

Literacyforskning

Skrifthändelser

Deskriptivt

Fokus på redskapen

Etnografiska metoder

Diskursiv praktik

Kritisk diskursanalys

Diskursiva händelser

Interpretativt

Fokus på medieringen

Textanalytiska och etnografiska metoder

Jag har också försökt visa att de två begreppen inte är några motsatser till varandra, vilket innebär att analyser av båda kan inkorporeras i samma undersökning, men att man måste vara medveten om *vilket kunskapsmål man har, var analysen slutar och vad man behöver supplera med*. Barton förklarar skillnader mellan literacyforskning och diskursanalys med att den förra utgår ifrån en analys av praktiken och den senare utgår ifrån en analys av texterna:

An additional task is to link in a motivated way research which starts with the analysis of texts with research which sets out from the analysis of practices. These have been quite different traditions of research: discourse analysis studies have analysed texts and much Literacy Studies research has been of practices. The difficulty is to link these in a way which shows the mutual influences of the texts and the practices. (Barton 2001 s. 98)

Men detta är, har jag argumenterat för i denna artikel, ett något förenklat synsätt som blir tydligt inte minst i skillnaden mellan begreppen *skriftpraktik* och *diskursiv praktik*. En viktig skillnad mellan skriftpraktik i literacyforskning och diskursiv praktik i kritisk diskursanalys handlar om att det förra begreppet i högre grad fokuserar skriftbruket i ett metaperspektiv och kompetensen att skriva i en viss praktik, genrer i en viss praktik, textaktiviteter i en viss praktik och att man i analysen av det strävar efter att *beskriva dessa aspekter av skriftbruk*. Det senare begreppet fokuserar snarare skriften och språket som medierande redskap för att framställa en viss bild av verkligheten och de strategier och processer som får denna mediering att ske. Medan literacyforskningen sätter *redskapen* i centrum så sätter den kritiska diskursanalysen *själva medieringen* i centrum (se uppställning ovan).⁷ Analysen av skriftpraktiker behöver alltså inte inbegripa språklig textanalys. Däremot kan den kompletteras med språkliga textanalyser – om den överordnade forskningsfrågan kräver det. Men då är det inte längre *skriftpraktiken* man studerar. Om man i stället är intresserad av vilka språkliga medel som används för att förmedla en verklighetsbild och hur läsaren tar till sig en verklighetsbild via texter behöver man vidga perspektivet till den diskursiva praktiken. Då är å andra sidan en språklig textanalys helt nödvändig.

Litteratur

Barad, Karen, 2003: Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter. I: *Signs* 28(3). S. 801–831.

⁷ Begreppet medierande redskap, som kommer från sociokulturella teorier och hör hemma i den literacyorienterade forskningen, introducerades i svensk språkvetenskaplig textforskning av Mona Blåsjö (2004).

- Barton, David & Hamilton, Mary, 2000: Literacy practices. I: Barton, David; Hamilton, Mary & Ivanic, Roz (eds.), *Situated literacies: Reading and writing in context*. New York: Routledge. S. 7–15.
- Barton, David, 2001: Directions for Literacy Research: Analysing Language and Social Practices in a Textually Mediated World. I: *Language and Education* 15:2–3. S. 92–104.
- Barton, David, 2007: *Literacy: an introduction to the ecology of written language*. 2 ed. Malden, MA: Blackwell.
- Bennich-Björkman, Bo, 2003: Affärer i politiskt tryck. Offentlighetsprincipen och spelet om den politiska makten 1766–1772. I: *Riksdag, kaffehus och predikstol. Frihetstidens politiska kultur 1766–1772*, red. av Marie-Christine Skuncke & Henrika Tandefelt. Stockholm och Helsingfors: Atlantis och Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 287–314.
- Bergh Nestlog, Ewa, 2012: *Var är meningen?: Elevtexter och undervisningspraktiker*. Diss. Växjö: Linnéuniversitetet.
- Berglez, Peter & Amnå, Erik, 1999: *Politikens medialisering*. Stockholm: Fakta info direkt.
- Birden, Susan, 2009: Praxis. I: Provenzo Jr, E.F. & Provenzo, A.B. (eds.), *Encyclopedia of the social and cultural foundations of education*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc. S. 609–610.
- Blåsjö, Mona, 2004: *Studenters skrivande i två kunskapsbyggande miljöer*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.
- Blückert, Ann, 2010: *Juridiska – ett nytt språk? En studie av juridikstudenters språkliga inskolning*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Bourdieu, Pierre, 1977: *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre, 1990: *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press.
- Egan Sjölander, Annika, 2011: Introduction. Comparing Critical Discourse Analysis and Discourse Theory. I: *Politics, Identity and Social Change*, red. av Annika Egan Sjölander & Jenny Gunnarsson Payne. Lund: Nordic Academic Press. S. 13–46.
- Englund, Boel & Svensson, Jan, 2003: Sakprosa och samhälle. I: *Teoretiska perspektiv på sakprosa*, red. av Boel Englund & Per Ledin. Lund: Studentlitteratur. S. 61–90.
- Fairclough, Norman, 1992: *Discourse and social change*. Cambridge: Polity.
- Fairclough, Norman, 1995: *Media discourse*. London: Edward Arnold.
- Fairclough, Norman, 2000: Discourse, social theory, and social research: The discourse of welfare reform. I: *Journal of Sociolinguistics* 4/2. S. 163–195.
- Fairclough, Norman, 2010: *Critical discourse analysis: the critical study of language*. 2 ed. Harlow: Longman.
- Falk, Erik, 2011: *Verbala förolämpningar i 1630-talets Uppsala. En historisk talaktsanalys*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Gee, James Paul, 2002: *Learning in Semiotic Domains: A Social and Situated Account*. I: *Yearbook of the National Reading Conference* 51. Fort Worth, Tex.: Texas Christian University Press. S. 23–32.
- Gee, James Paul, 2011: *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*. London: Routledge.

- Greggas Bäckström, Anna, 2011: »Ja bare skriver som e låter»: en studie av en grupp Närpesungdomars skriftpraktiker på dialekt med fokus på sms. Diss. Umeå: Umeå universitet.
- Gustafsson, Anna, 2009: Pamfletter! En diskursiv praktik och dess strategier i tidig svensk politisk offentlighet. Diss. Lund: Lunds universitet.
- Heath, Shirley Brice, 1983: *Ways with Words: Language, Life and Work in Communities and Classrooms*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holmberg, Per, 2012: Kontext som aktivitet, situationstyp och praktik. En kritisk analys av kontextbegreppet i systemisk-funktionell teori. I: *Språk och stil* 22:1, Tema Text, red. av Anna-Malin Karlsson & Jan Svensson. S. 67–86.
- Karlsson, Anna-Malin, 2002: Skriftbruk i förändring: en semiotisk studie av den personliga hemsidan. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.
- Karlsson, Anna-Malin & Strand, Hans, 2012: Text i verksamhet: mot en samlad förståelse. I: *Språk och stil* 22:1, Tema Text, red. av Anna-Malin Karlsson & Jan Svensson. S. 110–134.
- Kronholm-Cederberg, Annette, 2009: Skolans responskultur som skriftpraktik: gymnasieters berättelser om lärarens skriftliga respons på uppsatsen. Diss. Vasa: Åbo Akademi.
- Latour, Bruno, 2005: *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Lind Palicki, Lena, 2010: Normaliserade föräldrar: en undersökning av Försäkringskassans broschyrer 1974–2007. Diss. Örebro: Örebro universitet.
- Prinsloo, Martin & Baynham, Mike, 2008: Introduction: renewing literacy studies. I: *Literacies Global and Local*. Amsterdam: John Benjamins. S. 1–13.
- Reckwitz, Andreas, 2002: Toward a Theory of Social Practices. A development in culturalist theorizing. I: *European Journal of Social Theory* 5:2. S. 245–265.
- Reisigl, Martin & Wodak, Ruth, 2009: The discourse historical approach. I: Wodak, Ruth & Meyer, Michael (eds.), *Methods for Critical Discourse Analysis*. 2 ed. London: SAGE Publications. S. 87–121.
- Svensson, Jan & Karlsson, Anna-Malin, 2012: Inledning: text, textforskning och textteori. I: *Språk och stil* 22:1, Tema Text, red. av Anna-Malin Karlsson & Jan Svensson. S. 67–86.
- Titscher, Stefan; Meyer, Michael; Wodak, Ruth & Vetter, Eva, 2000: *Methods of text and discourse analysis*. London: SAGE Publications.
- Wenger, Etienne, 1998: *Communities of practice: learning, meaning, and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wodak, Ruth & Meyer, Michael, 2009: *Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory and Methodology*. I: Wodak, Ruth & Meyer Michael (eds.), *Methods for Critical Discourse Analysis*. 2 ed. London: SAGE Publications. S. 1–28.
- Young, Richard F., 2008: What is Discursive Practice? I: *Language Learning* 58, Suppl. 2. S. 1–8.